

პანდემია 2019 - გაკვეთილები და გამოწვევები

გივი თალაკვაძე

სტუ, ი. ჟორდანიას სახ. საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების
შემსწავლელი ცენტრის მინის, წყლის და ტყის რესურსების
განყოფილების გამგე, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი

ПАНДЕМИЯ COVID-19 – УРОКИ И ВЫЗОВЫ

Гиви Талаквадзе

РЕЗЮМЕ

Пандемия Covid-19, сопутствующие экономические и социальные процессы, продемонстрировали неспособность большинства профильных международных организаций, общественных структур, а также правительств подавляющего большинства стран, оперативного и эффективного противодействия, возведенного в ранг глобальной катастрофы Пандемии Covid-19. Более того, несмотря на не вызывающего каких-либо сомнений начале второго этапа Пандемии, наблюдается необоснованное спокойствие, граничающее с безразличием в отношении этого, не полностью изученного феномена. В то же время, Пандемия вызвала ослабление внимания к ряду негативных глобальных процессов – изменению климата, постоянно растущей нехватке интегральных ресурсов и проблеме их рационального распределения, рост теневой экономики, засилие контрабандной, фальсифицированной и контрафактной продукции. Вызывает серьезные опасения и участвовавшее оперирование несоответствующими реальному положению дел статистическими показателями. Особенно чувствительны эти проблемы для небольших стран, степень экономического и политического влияния которых на глобальные процессы невелика, но воздействие последних на экономику и социальные процессы в этих странах - значителен. Предлагается ряд мер, осуществление которых будет способствовать повышению качества управления приоритетными для государства и общества процессами.

საკვანძო სიტყვები - პანდემია Covid-19, პოსტკრიზისული პარადიგმა, მართვის ოპტიმიზაცია, მსოფლალქმის ინერციული სისტემები, გლობალური განვითარების ტენდენციები, საქართველოს ინტეგრალური რესურსები.

* * * *

თითქმის ექვსი თვეა, რაც მთელი მსოფლიო სრულიად ახალ, უმწავეს და უპრეცედენტო რეალობაში აღმოჩნდა. კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეულმა ძვრებმა, იმის მიუხედავად, რომ მსგავს მოვლენებს კაცობრიობის ისტორიის ახლო და შო-

რეულ წარსულშიც ჰქონდა ადგილი, შოკურ მდგომარეობაში ჩააგდო ქვეყნების აბსოლუტური უმრავლესობა.

უნდა ვაღიაროთ, რომ თანამედროვე საზოგადოება, ნამყვანი ქვეყნების მთავრობები, სრულიად მოუმზადებლები და უსუსურები აღმოჩნდნენ - ყოველ შემთხვევაში, 2019 წლის ზამთრისა და 2020 წლის გაზაფხულ-ზაფხულის პერიოდში ასეთი სახის გლობალური გამოწვევის წინაშე.

პანდემიამ გამოაშკარავა როგორც პროფილური, ასევე ძირითადი საერთაშორისო და რეგიონული სტრუქტურების უუნარობა და კვალიფიკაციის მოულოდნელად დაბალი ხარისხი, რაც მათ გამოამჟღავნეს რეალურ და ფართომასშტაბიან საფრთხესთან შეზღოვების საქმეში.

მეორე პლანზე გადაინაცვლა გლობალური დათბობის, კლიმატის ცვლილების, ეკონომიკური მდგრადობის, პოლიტიკური და სამხედრო კონფლიქტების და უამრავმა სხვა საკითხმა, რომლებიც რამდენიმე თვის წინ გლობალური დღის წესრიგის საკვანძო პრობლემებს წარმოადგენდნენ.

საქართველოს, როგორც პანდემიისგან ერთ-ერთ დაზარალებულ, მაგრამ ამავე დროს საკმაოდ ორგანიზებულად და შედეგიანად მოქმედ ქვეყანას, განსაკუთრებით მის პირველ ეტაპზე, შეუძლია ასეთივე შედეგიანი და ეფექტიანი აღმოჩნდეს მრავალი ახალი ადგილობრივი, რეგიონული და საერთაშორისო ინიციატივის შემუშავებასა და რეალიზაციის მოდელების შექმნაში.

მიმდინარე ეტაპზე, მხედველობაშია 2020 წლის იანვარი-აგვისტო, ანუ Covid 19-ის პირველი ეტაპის დაფიქსირებისა და განვითარების პერიოდი, გაჩნდა უამრავი მოსაზრება, კვლევა, პროგნოზი იმის შესახებ თუ როგორ შეიცვლება მსოფლიო, როგორ გადაფორმირდება გლობალური ეკონომიკა, რა ტრანსფორმაციას განიცდის ადამიანის ყოფისა და აქტივობების პრიორიტეტები.

ძირითადი ლეიტმოტივი ამ ზვავისებურად მზარდი ინფორმაციის - ნეგატიური ხასიათისაა. ახალი პოსტკრიზისული პარადიგმა იხატება, როგორც წესი, მუქ ფერებში, გამაფრთხილებელი აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ ადამიანებს მკვეთრად შეეზღუდება დასვენების, გართობის, მოგზაურობის, სხვადასხვა სახის მომსახურების ნაწილიც კი.

რა არის ამ გაფრთხილების ქეშმარიტი მოტივები? მხოლოდ ზრუნვა იმაზე, რომ მსოფლიო მო-

სახლეოების ადაპტაცია პოსტკრიზისული ცხოვრებისადმი უფრო მშვიდობიანი და ნაკლებად მტკივნეული იყოს, ხოლო მატერიალური და სულიერი დისკომფორტის ხარისხი, რომელიც ყოველთვის თან ახლავს კრიზისულ და პოსტკრიზისულ პერიოდებს, მინიმიზირებული გახდეს? თუ არსებობს ასეთი პროგრნოზების სხვა, ნაკლებად „გამოსაჩენი“ მოტივები?

ჩავატაროთ სქემატური გამოკვლევა პანდემიის მიერ უკვე შექმნილი და ფორმირების პროცესში მყოფი ე.წ. „ახალი რეალობის“:

1. ვინ არის დაზარალებული?

I. პანდემიის შედეგად გარდაცვლილები, დაინფიცირებულები, მათი ოჯახის და საახლობლოს წევრები.

II. ადამიანები, რომლებმაც პანდემიური პროცესების გამო დაკარგეს სამუშაო, შემოსავლის წყაროები.

III. გლობალური ეკონომიკის წლების განმავლობაში ეფექტიანი და რენტაბელური დარგები (ტრანსპორტი, ტურიზმი, კვების და დასვენების ობიექტები, სპორტი, შოუ-ბიზნესი და ა.შ.). დაზარალებულთა შორის აღმოჩნდნენ მსოფლიო ინდუსტრიის ისეთი გიგანტებიც კი, როგორიცაა ავთომშენებელი კომპანიები „ბოინგი“ და „ეარბასი“.

IV. ხანდაზმული ადამიანები, რომლებიც ცხოვრების ჩვეული რეჟიმიდან გადაყვანილ იქნენ შინაპატიმრობასთან მიახლოებულ, გადაადგილებისა და კონტაქტების შეზღუდვის, ფაქტიურად „სიცოცხლის დასრულების“ მოლოდინის რეჟიმში, რამაც რიგი უარყოფითი შედეგებისა ამ კატეგორიაში უკვე გამოიწვია (პანიკა, სტრესი, ნეგატიური მოლოდინების სიჭარბე და თავისი მასშტაბით გერონტოციდის სახე მიიღო).

2. ვინ შეინარჩუნა მდგრადი მდგომარეობა?

საბანკო-საფინანსო სისტემამ, სადაზღვევო კომპანიებმა, რიგმა საერთაშორისო სტრუქტურებმა.

3. ვინ განიმტკიცა არსებული მდგომარეობა?

ძაღოვანმა სტრუქტურებმა (უამრავი ახალი შეზღუდვები და აკრძალვები ზრდის მათი საჭიროების ხარისხსა და გამართლებულ აქტიურობას და მათ უშუალო ინტერესებშია), სამედიცინო მომსახურების ობიექტებმა, ფარმინდუსტრიამ, ონლაინ მომსახურების ქსელებმა, რომელთა ბრუნვების ზრდის პიკი ჯერ კიდევ წინ არის, მაკონტროლებელმა და სხვადასხვა ტიპის მონიტორინგის განმხორციელებელმა სტრუქტურებმა, მთელმა რიგმა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, ანალიტიკურმა და პროგნოსტიკურმა ორგანიზაციებმა, სოციალური ქსელების ძირითადმა აქტორებმა, ავტორიტარულმა და დიქტატორულმა რეჟიმებმა, პრაგმატულმა რელიგიურმა სტრუქტურებმა.

ვინ არის ინიციატორი და ავტორი მიმდინარე მოვლენებისა? ის, ვინც „მოგებული“ დარჩა, თუ ის, ვინც წარმატებით „მოერგო“ ახლად შექმნილ რეალობას? პასუხის გაცემა ამჟამად რთულია. საჭიროა მოვლენათა განვითარებაზე დაკვირვება, ანალიზი, მიმდინარე და ახლად წარმოქმნილი პროცესების ობიექტური შეფასება.

თუმცა, ზოგიერთმა ტენდენციამ უკვე აშკარად იჩინა თავი. ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის 80-იან წლებში დაიწყო (უფრო სწორად კი-გამჟღავნდა) მწვავე საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისი, რომლის ძირითადი მახასიათებლებია:

1. გლობალური მთლიანი შიდა პროდუქტისა (გმშპ) და გლობალური დერივატივების (გდ) სრულიად ალოგიკური და საშიში თანაფარდობა: გდ უტლდება 7-8 გმშპ-ს.

2. ანგარიშსწორებათა ძირითადი მსოფლიო ვალუტების (დოლარი და ევრო) კრიტიკულ ფაზაში შესვლა (2019 წლის ე.წ. „ბაზელის შეხვედრის“ დეტალები ამის დასტურია).

3. რესურსების შესახებ მონაცემთა გაყალბება, მათი განაწილებისა და დანაკარგების კრიტიკული ფაზებში გადასვლა.

4. ტექნოლოგიური პროგრესის ნაკლებად კონტროლირებადი ეტაპის მოახლოება (ციფრული ტექნოლოგიები, ხელოვნური ინტელექტი, ნეირონული ქსელები, ხელოვნური ინტუიციის სისტემები, ფუნდამენტურ მეცნიერებათა განვითარების ტემპების ჩამორჩენა გამოყენებით დარგებთან და მოწინავე ტექნოლოგიურ კვლევებთან შედარებით).

5. მოვლენებისა და პროცესების მთელი სიმრავლე, რომელთა მკაფიო აღქმა, გაანალიზება და ახსნა მიმდინარე ეტაპზე ვერ ხერხდება.

უპრეცედენტო ცვლილებების სივრცეში მსოფლიოს გადანაცვლება „ნახტომისებურად“ მოხდა. ახალი ბუნებრივი, ცნობიერებითი, მსოფლალქმადი და მსოფლხედვითი პროცესები უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე კაცობრიობის და ცალკეული ადამიანების საუკუნეების განმავლობაში ფორმირებადი „ფარი“ - აზროვნებისა და მოქმედებების სტერეოტიპები, მკვეთრ ცვლილებათა წინააღმდეგ ტრადიციულად ამოქმედებული დაცვის ინერციული სისტემები.

საგულისხმოა, რომ უკვე აღარ მიდის საყოველთაო კრიტიკული დამოკიდებულებების ფორმირება ისეთი პრობლემებისადმი, როგორიცაა პირველადი მოხმარების საგნებისა და პროდუქციის უზენებლობა, გენმოდიფიცირებული პროდუქტების წარმოების მასშტაბების მკვეთრი ზრდა, ბრძოლა ჩრდილოვან ეკონომიკასთან. პირველადი მოხმარების მიზეზები, ერთი შეხედვით, გასაგებია და ნაწილობრივ, მისაღებიც: იგივე ჩრდილოვანმა ეკონომიკამ თავისი პრაქტიკული შედეგებით, ერთგვარად ხე-

ლიც კი შეუწყო გლობალური და რიგი, მათ შორის მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკების ზოგიერთი სექტორის განვითარებას, სამუშაო ადგილების შექმნას, უმუშევრობითა და დაბალი შემოსავლებით განპირობებული სოციალური უკმაყოფილების გამოხატვის სულ უფრო და უფრო გახშირებულ ფაქტებს. მართალია, მისი არსებობის გამო ბიუჯეტებში არ შედის გადასახადების საკმაოდ სოლიდური ნაწილი, მაგრამ არსებობის უფლებას ინარჩუნებს კითხვაც: საბოლოო ჯამში რა არის მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის უფრო სასურველი? მწარმოებლური ეკონომიკის განვითარებაში შეტანილი წვლილი თუ ბიუჯეტში შენატანები, რომელთა მიზნობრივი გამოყენების შესახებ ინფორმაციის მოპოვებაც კი საკმაოდ რთულია. (დღეს ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში მსოფლიოში საშუალოდ 22-24 %-ია, ხოლო ამ მხრივ “წამყვანი” ქვეყნების ჯგუფი ასე გამოიყურება: აზერბაიჯანი - 67%, ნიგერია - 48%, უკრაინა - 47%, რუსეთი - 39%, შრი-ლანკა 38%, ხოლო ყველაზე დაბალი მაჩვენებლებია ამერიკის შეერთებულ შტატებში - 7,8%, იაპონიასა - 10% და ჩინეთში - 10,2%).

რა თქმა უნდა, ვერ ვიქნებით ჩრდილოვანი ეკონომიკის აპოლოგეტები, რადგან ეს არის კანონგარეშე საქმიანობა ქვეყნების აბსოლუტური უმრავლესის კონსტიტუციებიდან გამომდინარე, მაგრამ არის და გაგრძელდება ტყეების უკანონო ჭრები, ულიცენზიო ნიაღისეულის მოპოვება, ნადირობა და თევზაობა, იატაკქვეშა და თუნდაც „იატაკზედა“, კარგად შენიღბული და ლეგალური ბიზნესის ატრიბუტებით გამოჩენილი საქმიანობა, რისი შეჩერებაც ან თუნდაც შემცირება ერთბაშად ვერ მოხდება.

გაცილებით უფრო საშიშია ისეთი მოვლენები, როგორიც არის კონტრაბანდა, ფალსიფიკატის და კონტრაფაქტების წარმოება, გავრცელება და მოხმარება. აქ მასშტაბები მართლაც რომ კოლოსალურია და მზარდი.

ხშირად ამ ტერმინების მნიშვნელობათა აღრევას აქვს ადგილი, თუმცა ისინი სრულიად განსხვავებული შინაარსისაა:

კონტრაბანდა არის საქონლისა და ნივთების ფარულად გადატანა სახელმწიფო საზღვარზე და თვით გადატანილი საქონელი და ნივთებია,

კონტრაფაქტი არის ახალი პროდუქტი, შექმნილი ორიგინალის ბაზაზე ინტელექტუალური უფლების დარღვევით (ძირითადად გვხვდება ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, საათების, წვრილი ელექტროტექნიკისა და ელექტრონიკის, საყოფაცხოვრებო ქიმიის, კოსმეტიკისა და პარფიუმერიის და ა.შ. წარმოებაში).

ფალსიფიკატი არის დაბალი, ზოგჯერ საშიში ხარისხის ყალბი პროდუქტია, რომელსაც მწარმოებელი ასაღებს როგორც ნამდვილს.

როგორ უნდა დაიცვას თავი ამ საშიშროებისგან საქართველოს მასშტაბისა და განვითარების დონის ქვეყანამ? ერთადერთი გზაა - უმკაცრესი კონტროლი და მკაფიო კანონმდებლობაზე დამყარებული სასჯელები, შემოტანილ და ქვეყნის შიდა წარმოებულ ყველა სახის პროდუქციაზე განსაკუთრებით კი პირველადი მოხმარების საგნებზე (სურსათი, სასმელები, საყოფაცხოვრებო დანიშნულების პროდუქტია, სასუქები, სათესლე მასალა და ა.შ.).

რა თქმა უნდა, ეს სამუშაოები დიდ წინააღმდეგობას გამოიწვევს და უმტიკვენულოდ არ ჩაივლის.

თუმცა, მიმდინარე ეტაპზე მაინც უმთავრეს საკითხად რჩება ჩვენს ქვეყანაში სადღეისოდ შექმნილი ვითარება, განვითარების ზოგადი იდეოლოგიისა და კონკრეტულ მოქმედებათა პროგრამების ჩამოყალიბება.

გასულ წელს, მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა ერთმა ჯგუფმა და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელმა ცენტრმა წინადადებით მიმართა საქართველოს პრეზიდენტს, პრემიერ-მინისტრს, მმართველი პარტიის ლიდერსა და საქართველოს პარლამენტის ბუნებრივი რესურსებისა და გარემოს დაცვის კომიტეტის თავმჯდომარეს ქვეყნის ინტეგრალური რესურსების სრულყოფილი აღრიცხვისა და მათი გამოყენების მართვის სისტემის ჩამოყალიბების აუცილებლობის თაობაზე.

რა თქმა უნდა, ვერც ერთი მათგანი იმ დროს ვერ წარმოიდგენდა, რომ პროცესები იმ ფორმითა და იმ მასშტაბით განვითარდებოდა, რისი მოწმენიც მიმდინარე წლის პირველ ნახევარში გავხდით, თუმცა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ქვეყნის პრიორიტეტების განსაზღვრასა და მათი რეალიზაციისათვის ადგილობრივი ინტეგრალური რესურსების როლის კარდინალურ ამალებაზე გადაუდებელი ზრუნვაა საჭირო - იმთავითვე იყო ხაზგასმული.

პანდემიამ და თანმხლებმა მოვლენებმა და პროცესებმა მკაფიოდ წარმოაჩინა ჩვენი ქვეყნის მოწყვლადობა საკუთარი ინტეგრალური რესურსებით ქვეყნის მოსახლეობისთვისობრივად და რაოდენობრივად გაცილებით უფრო სრულად და მრავალმხრივად უზრუნველყოფის მხრივ.

გამომდინარე აქედან, მიგვაჩნია, რომ გადაუდებლად უნდა განხორციელდეს ღონისძიებათა კომპლექსი, რომლის ძირითადი შემადგენელი ნაწილებია:

- ანალიტიკურ-პროგნოსტიკული სტრუქტურის შექმნა, რომელიც მოახდენს ქვეყნის მიმდინარე და პერსპექტიული გამოწვევების მკაფიო ჩამოყალიბებასა და შესთავაზებს ხელისუფლებას მათი გადაწყვეტის ეფექტიან სქემებსა და მოდელებს;

- ქვეყნის ინტეგრალური რესურსების საყოველთაო და ზუსტი ინვენტარიზაცია;

- მწარმოებლური ეკონომიკის საკვანძო დარგების საგნობრივი და სისტემური ხასიათის რეალური განვითარება.

- უმუშევრობის, **საცხოვრებელი** (და არა „საარსებო“) მინიმუმის, „სამომხმარებლო კალათის“, საშუალო ხელფასის, გარემოს დაცვის, სამედიცინო მომსახურების, ბუნებრივი რესურსების და სხვა ძირითადი ეკონომიკური კატეგორიების **ჭეშმარიტი** მაჩვენებლების დადგენა და მათზე ორიენტირებული სამოქმედო პროგრამების შემუშავება, რომლებსაც მიენიჭოს **ეროვნული, დარგობრივი, რეგიონული და მუნიციპალური პროექტების სტატუსი** და განხორციელდეს მათი ეტაპობრივი რეალიზაცია;

- კომერციული ბანკების, სამედიცინო მომსახურების, ფარმაცევტული და მოსახლეობის სხვა უმთავრეს პრობლემებთან დაკავშირებული ორგანიზაციებისა და კომპანიების საქმიანობის ობიექტურად შეფასება და კონსტიტუციისა და კანონმდებლობის სრული დაცვით კორექტირება.

- სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მასალების ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების რეალურად არსებულ სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებასთან შესაბამისობაში მოყვანა;

- ანტიმონოპოლური, ფასების რეგულირებისა და ყველა სახის პროდუქციის ხარისხის დამდგენი სახელმწიფო სტრუქტურების მუშაობის ხასიათის არსებითად დახვეწა;

კარგად უნდა გვესმოდეს, რომ მიუხედავად საერთაშორისო, ზოგადსაკაცობრიო პროცესებზე გავლენის ერთობ მოკრძალებული მასშტაბებისა, საქართველო, ისევე როგორც სხვა მცირე ქვეყნები, ნებით თუ უნებლიეთ, მსოფლიოში მიმდინარე ყველა პროცესის უშუალო მონაწილეა და მისი, როგორც სუვერენული სახელმწიფოს მომავალი, ბევრად არის დამოკიდებული მის მიერვე შემუშავებულ საკუთარი განვითარების სქემებსა და მოდელებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. E.Reinert. How rich countries got rich and Why poor countries stay poor. Consiable, London, 2017/
2. ნ.ჭითანავა. განსაცდელმა გააზრებული ნაბიჯების გადადგმა უნდა შეგვაძლებინოს. iverioni.com.ge. 27.03,2020.
3. ი.არჩვაძე. კორონავირუსის პანდემიასთან დაკავშირებული გლობალური ცვლილებები. „მნიგნობარი“, თბილისი, 2020.
4. გ.თალაკვაძე. „ქართველი ხალხი უკეთეს ანემყოს და მომავალს იმსახურებს“, ინტერპრესნიუსი“. თვალსაზრისი. 2012.
5. გ.თალაკვაძე. მთავრობას უნდა შეეძლოს თამამად თქმა - ჩვენ ვიცით არა მხოლოდ ის, თუ რა უნდა გაკეთდეს საქართველოში, არამედ ისიც, თუ როგორ უნდა გაკეთდეს. „ინტერპრესნიუსი“. თვალსაზრისი. 2020.